

moyærem (!) *šokšə toleš* «északról hideg jön, délről meleg jön»
 PORK. 51. | kUr. *šuk-at kožlätəm, küβarètəm ertäləm-at*
 «sok erdőn, hidon át mentem» WICHM. 239. | kP. *nunəm erten*
kaja «elmegy mellettük» GEN. 2. — Vö. még: kUr. *kittəmō*
joldēmō, jū mēm kumaleš «kezetlen, lábatlan, hajlong a szent-
 kép előtt» WICHM. 213.

227. nyK. *manakeš keš* «szerzetesnek menni» RAM.
 76. | nyK. *perfi i marē šærəškə ožotúnēkeš ken ələn* «egyszer
 egy ember az erdőbe ment vadászni» (tkp. «vadásznak») RAM.
 182. | nyK. *roβotúnēkeš pəraš* «munkába állni» (tkp. «munkás-
 nak menni») RAM. 169. (Az utóbbi a 224. a)-ból törlendő!)

* * *

Helyreigazítás: LX. kötet 426₁₆ mostoha leány ɔ: menyé |
 468²² verik ɔ: verd.

BEKE ÖDÖN.

Ismeretéseik és bírálatok.

**Ernst Lewy: Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbin-
 dung.** (Göttingen 1911. X+106 l.)

A finnugor nyelvek szó- és mondatfűzésének néhány jelenségé-
 vel foglalkozik ez a könyv. A szerző az első fejezetben a magyar, az
 osztják és a votják nyelv vizsgálata alapján finnugor sajtátságnak
 akarja bizonyítani ezeknek a nyelveknek azt a gyakori jelenségét,
 hogy a kötőszóval vagy a legtöbbször kötőszó nélkül egymáshoz
 fűzött, egyforma szerepű mondatrészek közös viszonyragját csak egy-
 szer teszik ki. Pl. 'Szomjas vagyok, leánykám, bájjaidra: *hibád-, eré-
 nyed- s minden titkaidra*' (VÖRÖSMARTY: A szomjú). Osztj. *Sar-jiŋ-,*
mag-jiŋ-at 'mit Bier und Met' (az instrumentalis ragja csak a máso-
 dik szóhoz kapcsolódik). E jelenségnek a magyarozatát a fgr. viszony-
 ragok nagy függetlenségében látja: szinte önálló életük van, a ma-
 gyarban személyragozva magukban is megállhatnak.

Ha a szerző figyelembe vette volna a magyar nyelvtörténetnek
 e kérdésre vonatkozó tanulságait, meggyőződhetett volna arról, hogy
 az egyenrangú mondatrészeknek ez a kapcsolásmódja nem ősi sa-
 jtátság, mert a kódexek korában még éppen hogy csak nyomát
 találjuk; de megfigyelhetjük folytonos előnyomulását bizonyos állandó
 kapcsolatokban, pl. ma azt mondjuk: *perpatvarral*, de a XVI. század
 végén még: 'fárasztották magokat egymás között való *perekkel és*
patvarokkal' (Kár. Okl. 3: 577). Ilyen eredetű az *idejekorán* is; még
 FALUDI így írja: *idején korán* (vö. Nyr. 39: 397. s köv.).

Hogy pedig nem pusztán finnugor sajáttság, bizonyítja az, hogy az indogermán nyelvekben is megvan, pl. Der Wert deines *Grund und Bodens*; GOETHE sűrűn írja: in der *klein- und grossen Welt*, in der *alt- und neuen Zeit* (vö. még BRUGMANN-DELBRÜCK 2, : 44; ERDMANN, Grundzüge d. d. Syntax 32). Természetesnek is kell tartanunk, hogy ez a jelenség meglehet minden nyelvben és hogy történeti fejlődés eredménye; úgy keletkezik, hogy az ilyen szópárok az állandó kapcsolat folytán szoros egységbe, szinte egy szóvá forradnak és ezért a közös viszonyrag csak a második taghoz járul. Az analógia hatása aztán kiterjeszti ezt a szerkesztési módot az olyan szópárokra is, a melyek nem alkotnak ilyen szoros egységet. Csak annyiban jogosult ennek a jelenségnek összehasonlító alapon való tárgyalása, hogy a fgr. nyelvekben az idg. nyelvekhez viszonyítva sokkal nagyobb mértékben van elterjedve. Ennek a nagy elterjedtségnek az oka kétségtelenül a fgr. nyelvek alak- és mondattani szerkezetében van: nagyon sok határozós viszonyt ragokkal fejeznek ki, a melyekre az idg. nyelveknek praepositíói vannak.

Egy sereg érdekes kötőszó nélkül való állandó kapcsolatot állít össze a szerző, köztük néhány olyat, a melyben mind a három vizsgált nyelv a tagoknak ugyanazt a sorrendjét mutatja; lehet, hogy itt valóban közös ősi emlékekkel van dolgunk. Pl. oszjtj. *sēm-pēt*, votj. *sin-pel*, m. *szemfüles*; oszjtj. *kēt-kur*, m. *kéz-láb*. Kár, hogy nem vizsgálta külön azokat a kapcsolatokat, a melyek valóságos összetétellel valva bizonyos tekintetben gyűjtő jelentést kaptak, mint a votj. *mil-kid* 'ész', *vil-tir* 'test', *nir-rom* 'avcz', *nil-pi* 'gyermek', *jir-pid* 'elüljáró' (MUNK. Votj. NGy. 143. — L nem idézi); oszjtj. *tēda-tun*, *tat-tun* 'év', *ev-pož* 'gyermek', magyar *orcza* (< *orr-szá* SZINNYEI: NyK. 27 : 240). SZINNYEI ilyen ősi kapcsolatnak tartja az *ija-fiú*-t és 'leány-fiú'-nak magyarázza (NyK. 35 : 442); azt hiszem, teljes joggal, de nem kell külön választani az *ifjú*-t sem, mert az is *i-fiú*. Nehézséget csak az okozna, hogy van *üelány* is, de ennek az első tagját bizonyára a népetimológia vonta el az *ifjú*-ból.

Ezekkel a páros kifejezésekkel kapcsolatban megemlékszik a magyar ikerszókról (*csiga-biga*, *öröm-böröm*) és megállapítja az oszjtjákra és a votjákra nézve is a magyarnak azt a hajlandóságát, hogy szereti a második tagban a labialis szókezedetet.

Bőven szól a kettős számnak arról a sajátosságos oszjtják használatáról, hogy a dualis ragját a szoros egységet alkotó páros kifejezések mindegyike felveszi: *ime-žen igē-žen* 'öreg ember és öreg asszony'. Nem mond róla újat, mert az ő megállapítása megvan már SZILASINAK a vogul szóösszetételről írt értekezésében (NyK. 26 : 171); a szerző figyelmét ez az értekezés elkerülte. Ugyancsak SZILASI mutat rá arra, hogy ez a sajáttság megvan az idg. nyelvekben is, p. öndus *pitā-putrāū* 'Vater und Sohn' (BRUGM.-DELBR. 2, : 40), av. *apa-urvaire* 'Wasser und Pflanzen' (*ap-* 'Wasser', *urvarā* 'Pflanze' uo. 43). Azonban eredeti a szerzőnek a magyar *négykézláb*-ra való utalása, a mely az oszjtj. szerkezet keletkezésének lélektani motívumaiba is bevilágít.

Tárgyalja még a votják nyelvben az instrumentalis ragjának szófűző szerepét (Fokos: NyK. 36 : 402).

Könyvének utolsó fejezetében azt bizonyítgatja, hogy a mondat-

beli paralellizmus a fgr. nyelvekben a prózai beszédnek is ősi tulajdona. A paralellizmus minden primitív költészetben megtalálható, azért nem is lehet tárgya összehasonlító nyelvészeti kutatásnak; ennek a jelenségnek a vizsgálata a néplélektan más körébe tartozik.

KERTÉSZ MANÓ,

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához.

25. **Kemény.** — Ezen szónak régóta ismert md. megfelelőjével (*keine, keine*) PAASONEN a következő finn alakokat egyezteteti: *kämä* 'merevség', *kämeä* 1. 'vastag, szilárd, erős', 2. 'okos', 3. 'akadékoskodó, veszekedő' (Mordw. Chrest. 75). — Kétségkívül idetartoznak még a következő osztják-szamojéd alakok is: *kôm* K. NP. Tas. 'zäh, hart', *küm* B. id. (CASTRÉN 121). A BUDENZ idézte vogB. *kümen* 'erösen, nagyon' (MUSz. 16) aligha tartozik ide; vö. vogK. és P. *kôm* 'erö, tehetség' (SZILASI 51).

26. **Ver.** — Vö. BUDENZ, MUSz. 573. Megfelelője megvan az osztjÉ.-ban is: *çuri pozina uàraskälëm* 'a teknöt a farkammal megcsapkodom' NyK. 36 : 351. | *çölëm laual çämçina vàraskäslì* 'a három lovát ostorral megveregette' NyK. 37 : 72. | *svrt pozal selta uàraskäslì* 'a csuka egyet csapott a farkával' NyK. 36 : 352 (tkp. 'a csuka azután farkát csapdosta'). A *uàraskälëm, uàraskäslì, vàraskäslì* alakokban levő -s mozzanatos képző (vö. SCHÜRZ: Az északi-osztják szóképzés, NyK. 40 : 17).

27. **Ellik** 'felszáll (a lóra)': Lora *ellö* nem zabadeithatta meg ö lelkét: ascensor equi (Bécsi-k. 218, 291). Megverec minden lovat es ö *ellönet* (312). El aluttac mend kik *ellettek* louakra (Apor-k. 31). Lovakra *ellettek* (Döbr.-k. 141). Ö *fel ellic* a zamarra (307). Louaknak *fel ellöy*: ascensores equorum (309). El zenderednek mynd *kyk fel ellettek* vala lovokra (Keszth.-k. 191. Kulcs.-k. 183). — Az *ellik* igénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ikes ige, már pedig tudvalevő dolog, hogy az -ik rag eredetileg csak a szenvedő és a reflexiv igékhez járult, tehát kétségtelen, hogy az *ellik* reflexiv alak, a mely eredetibb **ellvik* vagy **elvik*-re megy vissza és tulajdonképpen annyit tesz, mint 'emeli magát, emelődik'. Összetartoznak vele a következő osztják szavak: *еллалет, еллалет, еллалалет* 'sich erheben' (АНЛ-ВИСТ 67); *елларталет* 'aufheben' (u. o.); *ëlla-* 'támad, emelkedik', *noç ëllëm* 'sich emporhehend' (BEKE, Északi-osztják szój. KSz. VIII. 5); *ëtta* 'fölemelkedő, emporsteigend, sich erhehend'